

KADININ KALKINMASI VE GÜÇLENMESİ BAĞLAMINDA SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI¹

Dr. Maide GÖK

GİRİŞ

Dünya genelinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin birçok alanda sağlanamaması, kadına ilişkin önyargılar ve kalıplar ve ataerkil yapının kadın üzerindeki egemen yapısı günümüzde çoğu toplumun temel sorunları arasında yer almaktadır. Ekonomik ve toplumsal kalkınma/ gelişme için kadının önündeki engellerin kaldırılması gerektiğine ve kadınların dâhil etmeden kalkınmanın tam olarak gerçekleştirilemeyeceğine inanan bilim insanları bu sorunların çözümünde sivil toplum kuruluşlarının önemine dikkatleri çekmektedirler (Akşit, 1998; Dibie ve Dibie, 2012; Robertson, 2007; Steffy, 2008; Kar ve Taban, 2005).

Özellikle kadınların eğitim, sağlık, siyaset ve istihdam gibi birçok alanda fırsat eşitliği yakalayamaması kadının toplumdaki statüsünün farkında olması gerektiği düşüncesini ortaya çıkarmış ve bu düşünce gerek ulusal, gerekse de uluslararası alanda faaliyet gösteren birçok sivil toplum kuruluşunun temel hedeflerini toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadının güçlendirilmesi ve kalkınması bağlamında oluşturmalarına neden olmuştur. Örneğin, Uluslararası düzeyde faaliyet gösteren Birleşmiş Milletler kalkınmanın merkezine kadının güçlenmesini almış (Oxaal ve Baden, 1997), Dünya Sağlık Örgütü kadının toplumdaki statüsünü belirleyen en önemli şeyin toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri olduğundan yola çıkarak gelişmekte olan ülkelerde araştırmalar yapmış (2010) ve Copenhag Deklerasyonu Sosyal Kalkınma Dünya Zirvesi (1995) kadınların kalkınmaya dâhil edilmeleri gerektiğini, kadının kendi kapasitesinin farkına varmasını ve güçlendirilmesini kalkınma için çok önemli bulmuştur.

Ayrıca çalışma alanlarını ve hedef kitlelerini özellikle “kadın ve insani ihtiyaçları” merkezinde oluşturansivil toplum kuruluşlarının programlar yürüttükleri, projeler tasarladıkları ve öne sürdükleri sosyal politikalar aracılığıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini azaltmaya çalıştıkları ve kadının sürdürülebilir kalkınmaya katılımlarını aracılık ettikleri görülmektedir (Razvia ve Rothb, (2010); Dibie ve Dibie (2012); Nikkhah vd. (2011); Shandra vd. (2008)).

Bu çalışmada iki yönlü bir bakış açısı esas alınmıştır. Bu bakış açısına göre sivil toplum kuruluşları kadınların sadece hizmet aldıkları bir alan değil, aynı zamanda topluma hizmet götürdükleri ve bu nedenle de farklı bir kimlik ve temsil gücüne kavuştukları bir alan olabilmektedir.

1. KADININ KALKINMASI ÜZERİNE FEMİNİST YAKLAŞIMLAR

Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri feminist literatürde toplumsal kalkınma ve toplumsal cinsiyet üzerine üç yaklaşımın ortaya çıkmasına neden olmuştur(Connelly, 2000). Bu yaklaşımlardan “Kalkınmada Kadın”, kadının toplumdaki ikincil konumunu değiştirmeye ve statüsünü yükseltmeye odaklanmıştır. Temel amacı, kamusal alanda kadın erkek eşitliğini sağlamaktır. “Kalkınma ve Kadın” yaklaşımı ise ataerkil yapıların değişmesi gerektiğini savunmaktadır ve böylelikle erkek egemenliğinin son bulmasını isteyen yaklaşımdır. En çok kullanılan yaklaşım ise “Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma”dır. Bu yaklaşım, kadınları erkeklerin dünyasına (kamusal alan) dâhil etmek için uğraşması yönüyle “Kalkınmada Kadın” yaklaşımını eleştirmektedir. “Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma”, kadının dezavantajlı durumunu yükselten yapıları çalışma alanı olarak seçmektedir.

Bu yaklaşımların ortaya çıkış süreçleri incelendiğinde, 1970’li yılların kadınların toplumsal alandaki konumlarının daha çok kadın erkek eşitliği bağlamında tartışıldığı bir dönem olduğu görülmektedir. 1980’li yılların ortalarından sonra, kadının toplumsal konumunda değişim meydana getirecek şeyin kadınların güçlenmesi olduğu tezi ortaya çıkar. Bu dönemde kadının güçlenmesi, kadınların hayatın her alanında güçlerini kullanabildiği ve hayatları üzerinde kontrolü sağlayabildiği anlamına gelmektedir. Kalkınma ve kadın bağlamında güçlenme ise, “kadınların alternatiflerini çoğaltmak ve bu

¹ Bu makale, 11-13 Mayıs 2014 tarihinde Eskişehir’de düzenlenen ‘Türk Dünyası Sivil Toplum Zirvesi’ nde bildiri olarak sunulmuştur.

alternatifleri kullanabilme yetilerini geliştirmek” anlamında kullanılmaktadır (akt. Kümbetoğlu, 2002:168).

İkinci Dünya Savaşı sonrası üçüncü dünya ülkelerinde uygulanan projelerin kadınların ihtiyaçlarını dikkate almadığını dile getiren Boserup (1970), yürütülen projelerin kadınların fırsatlarını azalttığını ve refah seviyesini düşürdüğünü savunmuştur. Bu gelişmelerin yaşandığı dönemde liberal feminizm, toplumun sadece biyolojik farklılıklara dayalı iki gruptan oluştuğunu ve kadınlar ve erkeklerin zihinsel olarak eşit olduklarını ve eşit olmayan muamelenin son bulması gerektiğini savunmaktadır. Liberal feminizm, kamusal hayatın tüm alanlarında kadınların eşit fırsatlara kavuşması için mücadele etmiştir. Bir süre sonra lobcilik çalışmalarıyla kadınlar modernleşme teorisi kapsamındaki gelişme projelerinde liberal feminizmin bu söylemlerine dayanarak, hak talep etmeye başlar. Bu da kalkınmada kadın yaklaşımının ortaya çıkmasına neden olur (Connelly, 2000: 57).

Sosyalist feministler ise 1970’lerden sonra ortaya çıkarak, kadınların yaşadıkları eşitsizliklerin nedenini ataeril yapıların bir sonucu olarak görürler. Radikal feminizmin bazı fikirlerini dikkate alan, sosyalist feminizm, 1980’lerde “Kalkınmada Toplumsal Cinsiyet” yaklaşımının etkisiyle “Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma” yaklaşımını ortaya atmıştır. Bu yaklaşıma göre ataeril dinamikler kadına hem ev içinde, hem de toplumda etki etmektedir. Kadınlara etki eden ataeril güç ve ekonomik pozisyon, normlar ve değerler tarafından tanınmakta ve sürdürülmektedir (Connelly, 2000, s. 62).

Kadının kurtuluşuna odaklanan “Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma”, kadının açık bir biçimde kendi gelişiminin aracı konumunda olması gerektiğini vurgulamıştır. Kısaca, kadının alıcı konumdan çıkıp, kendi ihtiyaçlarını karşılayabilen bir rolü üstlenmesini isteyen bu yaklaşım hem kalkınma sürecini hem de toplumsal cinsiyet ilişkilerini değiştirmektedir (Connelly, 2000: 63; Burn, 2005). Buna bağlı olarak, güçlenme yaklaşımı toplumsal cinsiyet ve kalkınma tartışmalarından yükselmiş ve yeni yüzyılda kalkınma programlarının odağı haline gelmiştir (Rowlands, 1997).

2. KADININ GÜÇLENMESİ VE KALKINMASI

Güçlenme ya da kalkınma kavramını sivil toplum kuruluşlarına çalışma alanlarına bağlı olarak tanımlamaya çalıştığımızda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin azaltılmasının kadının güçlenmesinin ve kalkınmasının karşısına konumlandığı görülebilmektedir. Zimmerman ve Rappaport (1998)’a göre güçlenme bireylerin bilinçlenme, farkındalık kazanma ve yetenekler aracılığıyla sosyal, politik, ekonomik ve psikolojik kontrol kazanması anlamına gelmektedir ve güçlenmenin en önemli göstergeleri; bilgi, beceri ve yeteneklerin gelişimi, karar verme yetkisine sahip olma, kendine saygı ve güven kazanma ve katılımdır.

Bu göstergeleri farklı düzeylerde detaylandıran Rowlands (1997) güçlenmenin üç aşamada gerçekleştiğini ifade etmektedir. Bunlardan ilki olan kişisel güçlenmede, kendine güven, kapasite artırma ve içselleştirilen sıkıntıların etkilerini ortadan kaldırma biçiminde güçlenme gözlemlenmektedir. Bireysel ve psikolojik güçlenme kişinin kendi hayatı üzerinde karar verme ve kontrol etme yetkisine sahip olması anlamına da gelmektedir. İkinci olarak yakın ilişkilerde güçlenme, birinin ilişkilerine ve kararlarına etki etme ve tartışabilme gücüne kavuşma olarak tanımlanmaktadır. Son olarak da kolektif güçlenme kişinin birliktelikler oluşturma sonucunda büyük bir etki yaratmayı başarabilmesi sürecinde ortaya çıkar.

Kadının neden güçlenemediği ve kalkınamadığı sorusuna farklı ülkelerde yapılan araştırmaların bulguları cevap niteliği taşımaktadır (Gittelvd, 1999 (ABD), Robertson, 2007 (Avustralya); Nikkhahvd, 2011(İran), Shandra vd. (2008), (Uluslararası), Ristic, 2005 (Bosna), Gök, 2014 (Türkiye), Dibie ve Dibie, 2012 (Afrika)). Bu araştırmaların bulgularına göre kadının güçlenememesinin ve kalkınmamasının başlıca nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Kadının özel alana hapsedilmesi,
- Geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri,
- Toplumsal inançlar, değerler ve normlar,
- Kadının ekonomik bağımsızlığının olmaması,
- Cinsiyetçi ayrımcılık,
- Siyasette ve ekonomide kadınların katılımlarının düşüklüğü,

- Prestijli ve statüsü yüksek işlerde erkeklerin çalışması,
- Kadının hak mücadelesine girmemesi ve taleplerini duyuramaması,
- Yasal düzenlemelerin ve yasaların kadın haklarını yeterince koruyamaması
- Eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler gibi alanlarda sunulan hizmetlerde fırsat eşitliğinin yokluğu.

Fonjong, kadının eşitliği yakalayabilmesini ve güçlenmesini ancak kadının bir grup olarak maruz kaldıkları ayrımcılığın farkında olmasına bağlı olduğunu ifade etmektedir(2001). Bu ifadeden hareketle grup birlikteliğini teşvik eden sivil toplum kuruluşlarının toplumsal sorunların duyurulması ve bu sorunlara karşı duyarlılık ve farkındalık kazandırma gibi işlevleri onların kadının güçlenmesindeki ve kalkınmasındaki yerini göstermesi açısından önem taşımaktadır (Gök, 2014).

3.SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ FARKLI BOYUTLARDAN KADININ KALKINMASINA VE GÜÇLENMESİNE KATKILARI

Sivil toplum kuruluşlarına katılım kadınların haklarını ve taleplerini duyurabilmelerine ve karar alma süreçlerine dahil olabilmelerine katkı sağlamaktadır (Gitell, vd.,1999; Ristic, 2005). Özellikle karar alma süreçlerine etki etmeye çalışan kuruluşların yeni yasal düzenlemeler ve sosyal politikalar aracılığıyla az gelişmiş ya da gelişmekte olan toplumlarda kadınların sorunlarına çözüm bulmaya çalıştıkları gözlemlenmektedir. Kadının güçlenmesi için sivil toplum kuruluşlarının öne sürdükleri ve uygulamaya konulması için uğraştıkları sosyal politikalara aşağıda yer verilmektedir (Dibie ve Dibie, 2012:110).

Tablo-1. Kadınların Güçlendirilmesi İçin Politikalar

Politika Değişkeni	Açıklama
Eşit İş Fırsatları	Bir kenara itilmiş kızlar ve orta yaşta kadınların faydalanmaları için eşit fırsatların sunulması ve diğer etnik temelli sorunlarına çözüm arayışları.
Cinsiyet Ayrımcılığı	İşe alma ve ödüllendirme sürecinde cinsiyet ayrımcılığını durdurmak için harekete geçmek.
Çocuk Bakım Yardımı	Özel ve kamu kurumları çevrelerinde çocuklar için günlük bakım olanakları sağlamak için teşvik etmek.
Kadınların Politikaya Katılımı	Kadınları politikaya katılmaya ve siyasi partilerde kilit pozisyonlarda yer almaya teşvik edecek çevrenin oluşturulması.
Kadınların Eğitiminde Çeşitlilik	a) Kızlar ve orta yaş kadınlar en azından liseyi bitirmeleri için teşvik edilmeli b) Kadınlar, bilim insanı, mühendis, pilot, bilgisayar uzmanı ve doktor olmaları için teşvik edilmeli.
Kadınların İstismarına Karşı Kanun	Eşlerini istismar eden erkeklere karşı kanuni soruşturma yapılması için harekete geçmek.
İşyerinde Ulusal Cinsel Taciz Politikası	Özellikle, konularını kıdemsiz bayan çalışanların gözünü korkutmak ya da cinsel ilişkide bulunmayı talep etmek için kullanan ve bunu işin devamı veya ödüllendirme için yapan kıdemli erkek yöneticiler hakkında soruşturma yapmak.
Kadın İşbirliği Topluluklarının ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Desteğini	Kadınların ekonomik güçlerini, işbirliği toplulukları ve ülkedeki sivil toplum kuruluşları aracılığıyla sağlamlaştırmak.

Alma	
Kadınlara İlgili Geleneksel, Sosyal, Kültürel ve Dini Kalıplaşmış Yargıları Değiştirmek için Genel Eğitim Kampanyası	Hem kırsal alanda hem de şehirde yaşayan topluluklara toplumun kadınlar ve kızlar hakkındaki bazı geçerliliğini yitirmiş değerleri değiştirmeleri gerektiği konusunda eğitmek için sivil toplum kampanyası sunmak.

Kaynak: (Dibie ve Dibie, 2012:110).

Sivil toplum kuruluşlarının kadının kalkınması ve güçlenmesi için dünya genelinde gündeme getirdikleri bu sosyal politikalar kadının farklı alanlardaki ihtiyaçlarını ve beklentilerini merkeze almaktadır. Ayrıca kuruluşlar programları ve faaliyetleri ile kadının kalkınmasına ve güçlenmesine farklı boyutlardan katkı sağlamaktadır.

3.1. SOSYAL BOYUT

Birçok kadın kuruluşunun proje hazırlayarak ve programlar tertip ederek kadınları kalkındırmayı arzuladığını ifade eden Gardner (1981), kâr amacı gütmeyen sektörün, yenilenmenin önemli bir kaynağı olduğunu belirtmektedir. Kadınlar sosyal boyutta eğitim, sağlık, hukuk ve sosyal hizmetler gibi birçok hizmete erişim şansı bulabilmektedir.

Hizmet Alanı ve Kitlesi Kadın Olan Sivil Toplum Kuruluşlarının Amaçları ve Faaliyet Alanları

HUKUK	SAĞLIK	EĞİTİM	KÜLTÜR
Bireysel özgürlükleri destekleme ve hukukta kadın haklarını araştırma ve yeni yasal düzenlemelere ortaklık etme	Hastalıklara karşı önlem alma hastalıkları tedavi ettirme (giderleri karşılama)	Eğitim düzeyini yükseltme Kişisel Gelişim (Bilgisayar, İngilizce gibi kurslarla)	Kültür günleri ve geziler ile kadınların farklı illerdeki kadınlarla kaynaşmalarını sağlama. Rol modeller sunma. Toplumsal değerleri (dayanışma gibi) yaşatma
Kadın haklarını savunma ve yeni hak taleplerini dile getirme (basın ve yayın organlarından yararlanma, konferans ve toplantılar düzenleme)	Aile planlaması Anne-çocuk sağlığı Kadın Hastalıkları Sağlık taramaları yapma, hastalıklara ön tanı koyma ve bilgilendirme	Aile içi İletişim Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Mesleki Eğitim Danışmalık ve yönlendirme faaliyetleri	Sergi, konser, müze ziyareti gibi kültürel aktiviteler ile kadınların sanatsal yeteneklerini ortaya çıkarma ve kültür seviyesini yükseltme Sanatsal faaliyetleri destekleme ve sanatseverleri bir araya getirme
Yasal düzenlemelerle eşitlik sağlama ve kadın sorunlarını gerekli mercilere duyurma	Beslenme Kilo kontrolü İlk yardım ve hijyen	Kadınlara farkındalık eğitimi verme ve haklarından haberdar etme.	Uluslararası alanda kadınların işbirliği yapabilecekleri ve yeni kültürleri tanıyabilecekleri ortamlar hazırlama (projeler aracılığıyla)

3.2.EKONOMİK BOYUT

Sivil toplum kuruluşlarının birçoğu hem üyelerine hem de halka hizmet götüren ve kişisel düzeyde bilgi ve beceri kazandırmaya yönelik programı olan kuruluşlardır. Özellikle faaliyetleri ve programlarıyla kadınların mesleki, teknik ve siyasi yeteneklerini geliştiren sivil toplum kuruluşları, kadınların siyasi ve ekonomik hayata katılımlarını, tutunmalarını ve bunun sonucunda kalkınmalarını amaçlamaktadır. Kadınların birçoğu bu kuruluşlara katıldıktan sonra aldıkları eğitimle ve katıldıkları konferans, seminer ve panel gibi programlarla hem günlük hayatta gerekli olan, hem de iş dünyasında işe yarar birçok bilgi ve beceriyi elde etmektedirler (Steffy, 2008). Aşağıda sivil toplum kuruluşlarının ekonomik boyutta kadının kalkınmasına ve güçlenmesine katkı sağlamak için yaptıkları faaliyetlerden bazıları sıralanmaktadır (Gök, 2014:145):

- Yeni iş alanları oluşturmak
- İşgücüne katılımı artırmak ve çalışma hayatında karşılaştıkları sorunları çözmek
- Mesleki beceri ve yetenek kazandırmak
- Girişimciliği artırma
- Okuma-yazma düzeyini artırmak
- Yoksulluğun azaltılması için çalışmalarda bulunmak
- Kırsal bölgelerde yaşayan kadınlara yönelik projeler yürütmek.

3.3. SİYASİ KATILIM VE TEMSİL BOYUTU

Sivil toplum kuruluşları aracılığıyla kadınların başkalarıyla temasa girme yoluyla kendilerini nasıl geliştirdiklerinin ve kendilerinin farkına vardıklarının yanı sıra, diğer kadınları siyasi ve sosyal alanda nasıl temsil ettiği ve kadınların sorunlarını ve taleplerini nasıl dile getirdikleri feminist literatürde çokça rastlanılan konular arasında yer almaktadır.

Tablo-2. Çok Boyutlu Temsil Modeli

Temsilin Düzeyi				
		Birey (üye) (mikro)	Kolektif (kuruluş düzeyinde) (meso)	Kolektif (toplum- sosyal grup olarak kadınlar) (makro)
Boyutu	Kişisel	Kişisel temsil de kadın kendine güvenen, özsaygısı gelişmiş ve bağımsız bir kimliğe sahip olarak algılanır. Özgüven, saygı ve bağımsız kimlik inşası, kaynaklara erişimi kolaylaştırır ve kadınları kendi yaşamlarında güçlendirecek yeteneklerin ortaya çıkmasını kolaylaştırır.	Kişisel temsil sivil toplum kuruluşlarında kolektif kaynakların inşa edilmesini sağlar.	Kişisel kazanımlar ve temsil toplumdaki kadın algısı üzerinde olumlu etki yaratır ve kadının toplumda sosyal bir grup olarak güçlendirilmesinde önemli bir yere sahiptir.
Temsilin	Sosyal	Sosyal temsil de kadın kendi yaşamında ve diğerlerinin yaşamında farklılık yaratan bir sosyal değişim ajanı gibi görülür.	Kadınlar sivil toplum kuruluşlarında kolektif bir güç oluşturarak, toplumda farklılık yaratırlar.	Kadınlar kolektif olarak kadınların sosyal temsilini etkilerler. Toplumdaki kadın algısı üzerinde etkili olurlar.
	Siyasi	Siyasi temsil kişisel düzeyde gelişir.	Kadınlar kuruluşa kolektif olarak yönetim biçimi ile yakın ilişki kurar ve	Kolektif politik temsil kadınların sosyal bir grup

			yönetim biçimine etki eder.	olarak algılanmasını sağlar. Ortak bir kimlik oluşturur.
--	--	--	-----------------------------	---

Kaynak: (Robertson, 2007: 65)

Sivil toplum kuruluşları kadının bireysel, sosyal ve siyasi olmak üzere üç farklı düzeyde temsil edilmesine katkı sağlamaktadırlar. Bireysel boyutta gerçekleşen temsilde, insanların kendi hayatlarında ve diğerlerinin hayatında yeni yollardan hareket edebilecekleri değişimler gözlemlenir. Bu değişimler kişilerin kapaitelerini geliştirmek, ayrı bir kimlik oluşturmak ve farklı biçimlerde hareket edebilmeleri için gerekli yetenekler inşa etmesini kapsar. Sosyal boyutta gerçekleşen temsilde birey, toplumla bütünleşir ve toplum için faydayı herşeyin üstünde tutabilir. Siyasi boyutta gerçekleşen temsilde ise esas olan politikaya etki etme ve siyasetin içinde yer almaktır. Temsilin bu türleri farklı seviyelerde birbirleri ile etkileşim halindedir ve belirli noktalarda kesişmektedir (Robertson,2007: 63-65).

SONUÇ

Bu çalışma kadının güçlenmesinde ve kalkınmasında sivil toplum kuruluşlarının rolünü ortaya koymaktadır. Kadınların sağlık, eğitim, sosyal hizmetler, siyaset ve ekonomi gibi farklı alanlarda fırsatlara erişimlerini artırarak, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya çalışan sivil toplum kuruluşlarının kadının kalkınmasında ve güçlenmesinde önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Ataerkil düzenin ortaya çıkardığı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin beslediği kadının ikincil konumunun değiştirilmesi ve durumunun iyileştirilmesi çok zaman alan ve birçok kurum ve kuruluşun aynı amaç doğrultusunda emek harcamalarını ve işbirliği içinde çalışmalarını gerektiren büyük bir toplumsal sorundur. Bu sorunun farkında olan, kadının kalkınması ve güçlenmesi için gerek ulusal gerekse de uluslararası düzeyde faaliyet gösteren, aşağıdan yukarıya yaklaşımı benimseyen, esnek ve katılımcı yapıya sahip olan sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları dikkati çekmektedir. Özellikle kadın ağırlıklı birçok sivil toplum kuruluşu toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için kurulmakta, faaliyet göstermekte, sosyal politikalar üretmekte, projeler tasarlamakta ve uygulamaktadır. Zira toplumsal cinsiyet eşitsizliğini kendi kaderine bırakmak, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanamaması anlamına gelir ki, bu da kadının kalkınmasını ve güçlenmesini iyice güçleştirir.